

Roll No. :

Total No. of Questions : 12]

[Total No. of Printed Pages : 4

AFMA-137

M.A. (Final) Examination, 2023

SANSKRIT

वर्ग 'आ' वैदिक साहित्य तथा संहिता पाठ

Paper - VII

Time : 3 Hours]

[Maximum Marks : 100

खण्ड-अ

(अंक : 2 × 10 = 20)

नोट :- सभी दस प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा 50 शब्द)। प्रत्येक प्रश्न 2 अंक का है।

खण्ड-ब

(अंक : 8 × 5 = 40)

नोट :- सात में से किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा 200 शब्द)। प्रत्येक प्रश्न 8 अंक का है।

खण्ड-स

(अंक : 20 × 2 = 40)

नोट :- चार में से किन्हीं दो प्रश्नों के उत्तर दीजिए (उत्तर-सीमा 500 शब्द)। प्रत्येक प्रश्न 20 अंक का है।

खण्ड-अ

1. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। पञ्चाशत् शब्देषु उत्तरो प्रदेयः।

(i) 'सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च' संस्कृतेन स्पष्टं कुरुत।

(ii) ऋग्वेदीय-दशममण्डले 164 तमस्य सूक्तस्य कः छन्दः कः ऋषिः का च देवता ? संस्कृतेन लिखत।

BRI-473

(1)

AFMA-137 P.T.O.

- (iii) ब्रह्मचारीसूक्तस्य ऋषिः देवता छन्दश्च कथनीयः।
- (iv) भुञ्जामि त्वा हविषा जीवनाय कमज्ञातयक्ष्माहुत राजयक्ष्मात्।
ग्राहर्जिग्राह यद्येतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम् ॥
मन्त्रस्य भावः लेखनीयः।
- (v) प्राणसूक्तस्य ऋषि देवता छन्दश्च कथनीयः।
- (vi) दुःस्वप्ननाशनसूक्तस्य कः अभिप्रायः ?
- (vii) वेदपाठः कतिविधो भवति ? नामानि लिखत।
- (viii) यतो यतः समीहसे पूर्णं मन्त्रं लिखत।
- (ix) 'मन्त्रब्राह्मणयोर्वेदनामधेयम्' इति कथनस्य कः अभिप्रायः ?
- (x) आचार्यसायणः वेदमन्त्राणामपौरुषेयत्वं कथं प्रतिपादितवान् ?

खण्ड-ब

नोट :- अधोलिखितेषु पञ्चप्रश्नाः समाधेयाः (प्रश्नसंख्या द्वितीयः तृतीयश्च अनिवार्यौ स्तः)। शतद्वयेषु शब्देषु (200) उत्तरो लेखनीयः।

2. कस्यचिदेकस्य मन्त्रस्य संस्कृतमाध्यमेन व्याख्या विधेया—
- (क) मार्जाल्यो भृज्यते स्वे दमूनाः कवि प्रशस्तो अतिथिः शिवो नः।
सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वाँ अग्ने सहसा प्रास्यन्वान् ॥
- (ख) सक्तुमिव तितडना पुनन्तो यत्रधीरा मनसा वाचमक्रत।
अत्रा सखायः सख्यानि जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहिताधि वाचि ॥
3. कस्यचिदेकस्य मन्त्रस्य ससंदर्भं व्याख्यां संस्कृतमाध्यमेन कुर्वन्तु—
- (क) मोधमर्नं विन्दते अप्रचेताः सत्यं ब्रवीमि वध इत्सतस्ये।
नार्यममणं पुष्यति नो सखायं केवलाधो भवति केवलादी ॥
- (ख) ऋतं च सत्यं चाभीमद्धात् तपसोऽध्यजायत।
ततो राउयजायत ततेः समुद्रो अर्णवः ॥
4. उपर्युक्त मन्त्रयोरेकस्य मन्त्रस्य पदपाठः करणीयः छन्दस्य लक्षणश्च लेखनीयः।

5. कस्यचिदेकस्य मन्त्रस्य अर्थः विधेय—
- (क) आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन।
महे रणाय चक्षसे ॥
- (ख) द्यौष्ठा पिता पृथिवी माता जरामृत्युं कृणुतां संविदाने।
यथा जीवा अदितेरुपस्थे प्राणापानाभ्यां गुपितः शतं हिमाः ॥
6. कस्यचिदेकस्य मन्त्रस्य सप्रसंगं व्याख्या करणीया—
- (क) अहं केतुरहं मूर्धाऽहमुग्रा विवाचनी।
ममेदनु क्रतुं पतिः सेहानाया उपाचरेत् ॥
- (ख) अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो मनोजवेष्वसमा बभूवुः।
आदघ्नास उपकक्षास उत्वे हृदा इव स्नात्वा उत्वे ददृशे ॥
7. कस्यचिदेकस्य मन्त्रस्य टिप्पणियुता संदर्भयुता च व्याख्या विधेया—
- सा विश्वायुः सा विश्वकर्मा सा विश्वधायाः।
इन्द्रस्य त्वा भागं सोमेनातनच्यि विष्णो हत्यं रक्ष।

अथवा

भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि।
धियो यो नः प्रयोदयात्।

8. वेदस्य स्वतः प्रामाण्यं सायणाचार्यानुसारेण प्रतिपाद्यताम्।

अथवा

सायणमतेन वेदस्य वेदता व्याख्येया।

खण्ड-स

नोट :- अधोलिखितेषु चतुर्षु प्रश्नेषु द्वौ प्रश्नौ शतपञ्चषु (500) शब्देषु समाधेयौ—

9. मन्त्रद्वयस्य ऋषिच्छन्द देवतादिनिर्देशपूर्वकं व्याख्या सम्पादनीया—
- (क) अग्निर्होता न्यसीदद् यजीयानुपस्थे मातुः सुरभा उ लोके।
युवा कविः पुरुनिःष्ठ ऋतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इद्धः।

- (ख) अभिवृष्टा ओषधयः प्राणेन समवादिरन्।
आयुर्वै नः प्रातीतरः सर्वा नः सुरभीरकः॥
- (ग) इमा भूमिं पृथिवीं ब्रह्मचारी भिक्षामा जमार प्रथमो दिवं च।
ते कृत्वा समिधातुपास्ते तयोरार्पिता भुवनानि विश्वा ॥
- (घ) सुमित्रिया न आप ओषधयः सन्तु दुर्मित्रियास्तस्मै।
सन्तु योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः॥
10. सूक्त द्वयस्य सारांशं प्रतिपाद्यताम्—
- (क) सूर्यसूक्तम्
(ख) वावसूक्तम्
(ग) ब्रह्मचारी सूक्तम्
(घ) सांमनस्य सूक्तम्
11. कयोश्चिद् द्वयोः मन्त्रयोः ऋषिछन्ददेवताभिः सह ससन्दर्भं सटिप्पणश्च व्याख्या विधेया—
- (क) इषे त्वोज्जे त्वा वायव स्थ देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मण आप्यायध्वमहन्या इन्द्राय भागं प्रजावतीरनमीवा अयक्ष्मा मा वस्तेन ईशत माघशंसो ध्रुवा अस्मिन्गोपतौ स्यात बह्वीर्यजमानस्य पशून्पाहि।
- (ख) पृथिवि देवयजन्योषध्यास्ते मूलं मा हिं सिषं ब्रज गच्छ गोष्ठानं वर्षतु ते द्यौर्बधान दैव सवितः परमस्यां पृथिव्यां शतेन पाशैर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमतो मा मौक्।
- (ग) स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी।
यच्छ नः शर्म सप्रथाः॥
- (घ) हते हंह मा मित्रस्य मा चक्षुषा सर्वाणि भूतानि समीक्षन्ताम्। मित्रस्याहं चक्षुषा सर्वाणि भूतानि समीक्षे।
मित्रस्य चक्षुषा समीक्षामहे॥
12. सायणकृत ऋग्वेदभाष्यभूमिकामनुसृत्य सयुक्तियुक्तं ग्रन्थस्य सारलेख्यम्।

अथवा

सायणकृत ऋग्वेदभाष्यभूमिकामधिकृत्य वेदानामपौरुषेयत्वं प्रतिपादयत।